

SPAȚII ȘI FUNCȚIONALITĂȚI ÎN CONSTRUCȚIILE DACICE CLASICE. O PERSPECTIVĂ ETNO-ARHEOLOGICĂ

ANGELICA BĂLOS

În arhetipurile umanității casa (fie ea templu, palat sau colibă) deține un loc privilegiat printre simbolurile intimității¹. Pentru mentalitatea arhaică acest spațiu este unul bine delimitat în care se desfășoară cea mai mare parte a vieții familiei, momentele sale de vârf și de asemenea, este unitatea spirituală cea mai importantă.

Locuințele sunt atât expresia posibilităților de ordin tehnic și material cât și a modului și a pretențiilor de trai ale membrilor unei comunități omenești dintr-o anumită epocă².

În perioada de timp cuprinsă între sec. I î.Chr. - înc.sec. II d.Chr., în așezările geto-dacilor se întâlnesc două tipuri de construcții ce conțin abside: unele cu plan patruleter, iar altele concentrice. Din punctul de vedere al caracterului lor, aceste construcții sunt permanente sau sezoniere.

Construcții cu încăperi concentrice, având un caracter de locuire permanentă s-au descoperit în așezarea civilă de la Fetele Albe, în apropierea Sarmizegetusei Regia. Cele trei clădiri aveau încăperea exterioară poligonală, iar cea interioară cu plan absidal. Podina încăperii interioare era mai sus cu 0,15 – 0,20 m decât cea exterioară, iar vatra de foc era întotdeauna în încăperea interioară. Majoritatea inventarului era masat în încăperea exterioară, așa încât autorii săpăturilor au concluzionat că servea drept magazie, camera interioară fiind cea în care se locuia³.

Construcțiile cu caracter sezonier au planurile asemănătoare cu ale locuințelor permanente, însă apar particularități în sistemul lor de construcție. Ele au fost concepute ca fiind adăposturi pe timp limitat în zone cu altitudini

¹ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, 1998, p. 238.

² I.Glodariu, *Arhitectura dacilor - civilă și militară*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 9.

³ *Ibidem*, p. 21.

mari. Descoperiri de acest fel sunt cunoscute în apropierea Sarmizegetusei Regia, la Meleia și Rudele. Sunt construcții cu două sau trei încăperi "concentrice" din care cea interioară absidată. Vetrele de foc se aflau în încăperile interioare, podina fiind din lut și acoperișul din paie sau, mai probabil, din șindrilă. În construcțiile de pe terasele Meleii inventarul este redus, însă construcțiile de pe platou, incendiate, conțineau un material arheologic divers și în cantitate mai mare: vase de diferite mărimi, inclusiv ceramică pictată, calapoade, fusaiole, câteva materiale de construcție din fier, câteva arme, unelte, grâu și mei carbonizat, zgură, râșnițe. Inventarul construcțiilor de la Rudele conținea multă ceramică, calapoade de lut ars, câteva unelte de fier și zgură⁴.

Construcții cu o cameră patrulateră continuată de o absidă au fost descoperite la Piatra Roșie, Pecica, Popești, Cetățeni și Brad.

Construcția absidată de la Piatra Roșie⁵ se află pe prima terasă de sub platou și de la ea pleacă o cărare pavată cu lespezi de piatră. Clădirea se compune din două încăperi: una rectangulară în față (7,50 x 7,80 m) urmată de o încăpere absidată (7,80 x 3,20 m) și are temelia din blocuri de piatră cioplite. Era acoperită cu stuf sau șindrilă și vatra camerelor era din lut galben, fiind din loc în loc arsă. Obiectele descoperite sunt puține: în colțul de SV al camerei absidate – scutul de paradă, câteva resturi ceramice și cuie de fier.

La Pecica s-a descoperit o clădire cu plan asemănător în jumătatea de NV a promontoriului, în apropierea sanctuarului rotund și a atelierului. Vatra, aflată în apropierea peretelui de sud a construcției, este la nivelul podelei și fragmentele ceramice din jur sunt puține. S-au mai descoperit un fragment dintr-o vatră portativă de lut, o râșniță și fragmente ceramice. Pereții clădirii erau ornamentați cu motive în relief (unicat la Pecica)⁶ și absida era orientată NNV-SSE.

În nivelul II al clădirii complexe de la Popești⁷ s-a descoperit o construcție cu două încăperi, dintre care una absidată. Camera absidată are două vetre pătrate ridicate deasupra pavimentului și având o crustă netezită cu grijă. O vatră este orientată spre E și cealaltă spre V, crusta ultimei vetre având un decor cu linii incise. În camera dreptunghiulară se mai află o vatră, ridicată și ea deasupra pavimentului, cu o crustă simplă. În colțul de NV al camerei se află o poliță dreptunghiulară, având deasupra o gaură. Părerea autorului este că ea servea ca postament pentru un idol sau pentru o amforă cu vin pentru libațiile sacre. Absida este orientată NNV.

Sub partea de sud a acestei construcții a fost descoperit pavimentul unei clădiri mai vechi având aceeași formă, cu absida orientată tot NNV. La mijloc avea o vatră de cult cu o crustă simplă⁸.

⁴ I. Glodariu, E. Iaroslavschi, A. Rusu-Pescaru, Fl. Stănescu, *Sarmizegetusa Regia*, Deva, 1996, p. 158-160.

⁵ C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, Ed. Academiei, 1954, p. 64-65.

⁶ I.H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 106-107.

⁷ R. Vulpe, *M.C.A.*, VI, 1959, p. 310.

⁸ Idem, *Așezări getice din Muntenia*, Ed. Meridiane, București, 1966, p. 33.

La Cetățeni a fost săpată o construcție absidală, analogă celor de la Popești, fiind orientată NNV. Avea inventar asemănător celui de la Popești și conținea un mormânt⁹.

Sub sanctuarul rotund de la Brad există o construcție cu două faze, ultima fiind absidată. Absida este orientată NNV-SSE. Această construcție se afla în interiorul celei mai vechi și avea în colțul de SE o anexă, de formă dreptunghiulară, ce constituia probabil intrarea. Construcția era din lemn, acoperită cu stuf sau șindrilă. După părerea autorului¹⁰ această zonă constituia perimetrul sacru al așezării.

Analogii ale planului construcțiilor cu absidă se întâlnesc la sanctuarul mare circular de la Sarmizegetusa Regia și la sanctuarul rotund de la Racoș. În toate cazurile absida are orientare NV cu mici deviații, în funcție de sezonul când a fost ridicată construcția. De aceea, construcțiile de acest fel au fost interpretate ca având o destinație religioasă¹¹.

Însă la fiecare construcție în parte, destinația trebuie stabilită analizând atât planul ei, cât și inventarul ce-l conține.

Detaliile care diferențiază sanctuarele de locuințe sunt: traiectoria impecabilă a cercului sanctuarelor, grija cu care au fost fasonați stâlpii de piatră, grosimea uniformă realizată prin șlefuire și stâlpii de lemn ai construcțiilor de cult¹².

Poziția în cadrul așezărilor a construcțiilor absidate ce aveau o cameră patrulateră, de asemenea, orientarea spre NV a absidelor, prezența vetrelor și a pereților cu ornamente, a resturilor de vetre portative, conduc spre concluzia că aceste construcții, chiar dacă nu erau sanctuare, aveau funcții religioase, camera patrulateră putând servi și ca loc de adunare a reprezentanților comunității.

Analogii etnografice ale acestui tip de construcție se întâlnesc pe Platforma Luncanilor: construcții "concentrice" folosite ca "staul" pentru animale și de asemenea în satele-crânguri din Apuseni, "șura cu absidă".

"Staulul"¹³ este o construcție de bârne care realizează o suprafață aproape circulară din opt-nouă pereți simetrici și cu un acoperiș conic susținut de 16-18 căpriori care se întâlnesc în vârf. Construcția este acoperită cu șindrilă. Economicitatea staulului rotund este evidentă în comparație cu a colnei dreptunghiulare mari. Folosind mai puțin material de construcție se obține o suprafață mai mare acoperită. De altfel, un adăpost rotund oferă o rezistență în timp a materialului lemnos în fața vânturilor și a zăpezilor. Construcția folosește bârne mai scurte, mai ușor de găsit și de prelucrat.

"Șura" absidală¹⁴ are un plan hexagonal asimetric, cu pereții de lemn pe o bază de piatră, cu învelitoare de paie sau de șindrilă. În partea rotunjită a șurei, de formă absidală, se realizează aria necesară pentru îmblătitul cerealelor.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ V. Ursachi, în *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV, 1980-1982, p. 98-99.

¹¹ Al. Vulpe, în *Thraco-Dacica*, VII, 1986 p. 105; D. Antonescu, *Introducere în arheologia dacilor*, Ed. Tehnică, București, p.47, 80-88.

¹² I. Glodariu, în *Thraco-Dacica*, I, 1976, p. 258.

¹³ L. Apolzan, *Carpații-tezaur de istorie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 104.

¹⁴ *Ibidem*, p. 104-105.

Aceste două construcții au destinații diferite, pastorale sau agro-pastorale, iar forma concentrică a staulului și cea absidală a șurii corespund unor necesități economice, utilul fiind factorul esențial al menținerii acestor forme tradiționale. Ele sunt o dovadă a raportului între necesitate și formă, necesitatea fiind factorul hotărâtor în alegerea formei.

Construcțiile cu plan concentric din zona Luncanilor și a Grădiștei Muncelului au oferit soluția pentru reconstituirea clădirilor cu încăperi "concentrice". Pentru lumină¹⁵ nu era necesară existența unor deschideri în învelitoarea de șindrilă, deoarece spațiile dintre șindrilele suprapuse înlesneau pătrunderea ei, ca și evacuarea fumului din interior.

Deși absida din aceste construcții este de obicei orientată, inventarul și modul de ridicare a lor le diferențiază de sanctuare. În clădirile de tipul celor prezentate aici, materialul arheologic, majoritatea descoperit în camera exterioară la locuințele cu încăperi "concentrice", este bogat și divers, având rosturi menajere. La aceasta se adaugă caracterul sezonier al construcțiilor de pe Meleia și Rudele, ele neputând funcționa ca și sanctuare. Ultimele au fost considerate și ca fiind stâne dacice¹⁶, dar ceramica abundentă, uneltele și zgura de fier este neobișnuită și inutilă în îndeletnicirile pastorale.

La construcțiile cu încăperi concentrice, în cazul când ele constau din trei piese, prima era pridvorul care folosea probabil și drept magazie, ca de altfel și prima încăpere, iar cea din mijloc era utilizată ca și încăperea propriu-zisă de locuit.

Prin planul și amploarea lor, prin materialul de construcție utilizat și prin inventarul descoperit, aceste clădiri reflectă starea materială și socială a posesorilor lor, care făceau parte din elită, constituind și aceasta un indiciu al stratificării sociale accentuate a societății dacice în sec. I î.Chr – I d.Chr.

Transpunerea concepției de construcție și a planului¹⁷ (în liniile lor esențiale) arhitecturii profane în arhitectura religioasă este un fenomen des întâlnit la diferite popoare în diferite epoci. Planul absidal a izvorât probabil din rațiuni utilitare pe care nu le cunoaștem. Absida din locuințe¹⁸, având în vedere lipsa totală a inventarului, cât și orientarea solstițială a acesteia, poate reprezenta locul sacru prin excelență, rezervat unei divinități adorate necunoscute de noi, fără ca aceasta să implice prezența acolo a unei statui a divinității. Nu este exclus ca absida să fi fost destinată unor ritualuri sau sau practicării unor culte. Dar, deocamdată nu avem nici un indiciu în această privință, cele afirmate nedepășind limitele unei ipoteze. Poate descoperirile viitoare vor aduce certitudini în această problemă.

¹⁵ I. Glodariu, op. cit., p. 22.

¹⁶ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 157-160.

¹⁷ I. Glodariu, în *Thraco-Dacica*, I, 1976, p. 258.

¹⁸ I. Glodariu, Fl. Costea, în *Ephemeris Napocensis*, I, 1991, p. 39.

SPACES AND FUNCTIONALITIES OF THE DACIAN BUILDINGS. AN ETNO-ARCHEOLOGICAL PERSPECTIVE

(Abstract)

The buildings presenting the “absida” (that is a room in a horseshoe form) meant to be lived in, are from the point of view of their nature of two kinds: permanent or temporary.

The majority of these building plans are similar to the big circular sanctuary of Sarmizegetusa Regia and to the round sanctuary of Racoș, the “absida” presenting in all cases an orientation according to the solstice (North-West or North-North-West orientation).

The “absida” in houses, having in view the total lack of inventory, might be by excellence the divinity, as well as we find this sort of spaces predestinated to serve into this purpose at in the “absida” were venerated protecting divinities, but one cannot say anything certain in this respect.

The ethnographic analogys of these type are meeting on Platforma Luncanilor, having agro-pastoral destinations, the constructs being raising for economic necessities.

The designs and scope of those constructions, the material using and the inventory discovered reflect the material and social circumstances, that ones belonged to elite and constitute a sign of walks of life in the centuries I B.C. – I A.C.

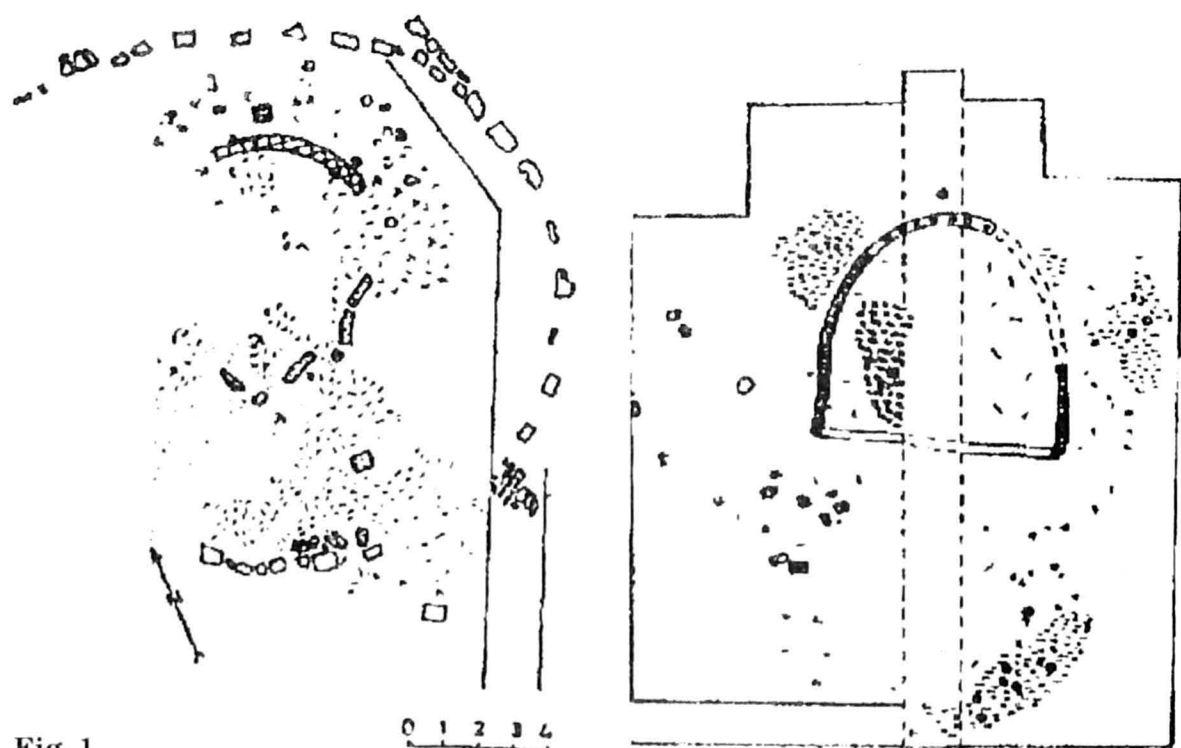

Fig. 1

Locuințe cu încăperi concentrice de la Fețele Albe (plan)

Dwellings with concentric rooms at Fețele Albe (plan)

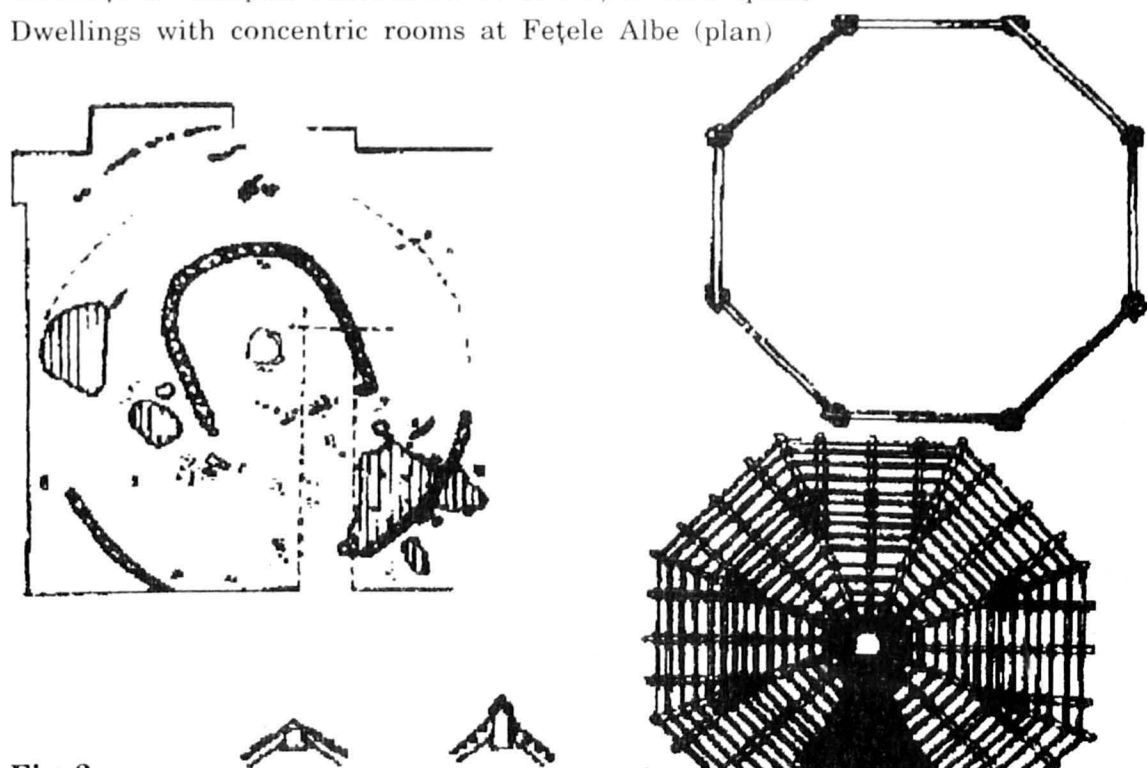

Fig. 2

Locuință cu încăperi concentrice la Fețele Albe:

plan (stânga sus), sistemul de montare a bânelor

pereților (dreapta sus), învelitoarea (dreapta jos) și vârful învelitorii (stânga jos)

Dwellings with concentric rooms at Fetele Albe: (left top), the installment system of walls' beams (right bottom), the roof (right bottom), and the top of the roof (left bottom).

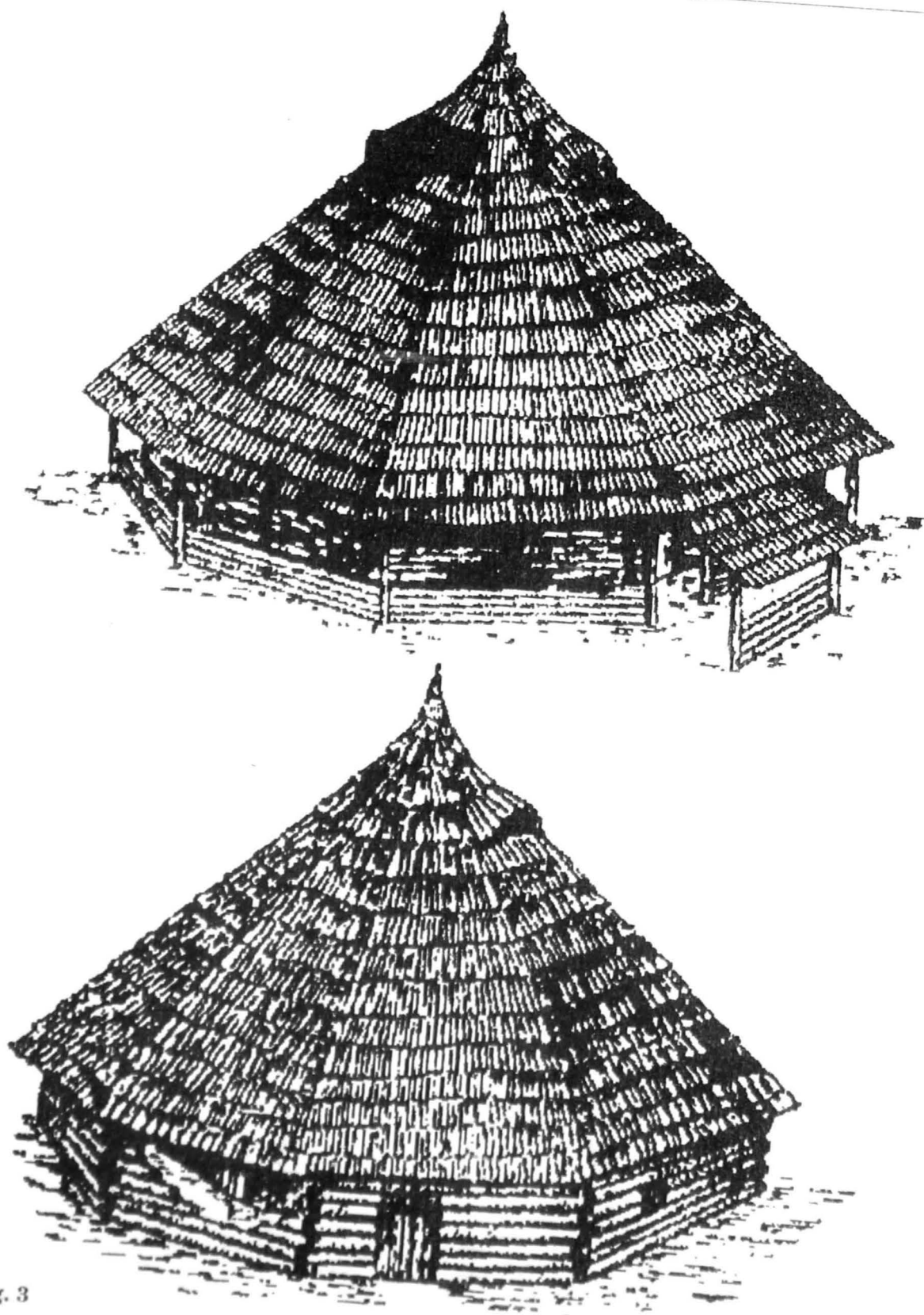

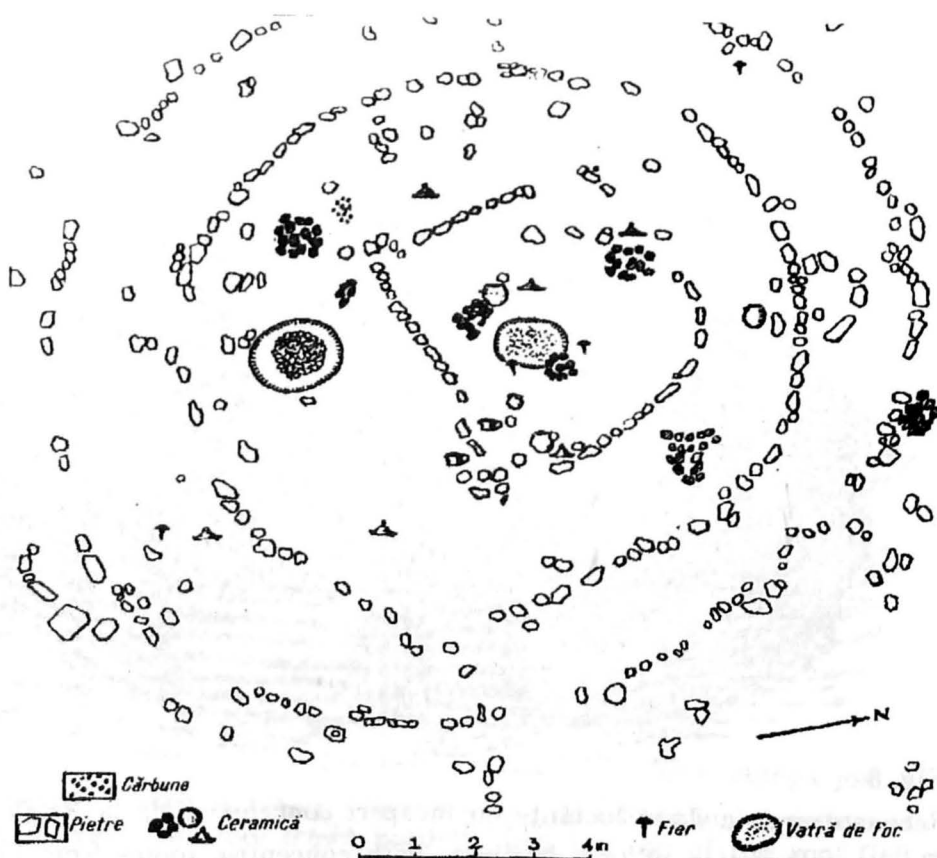
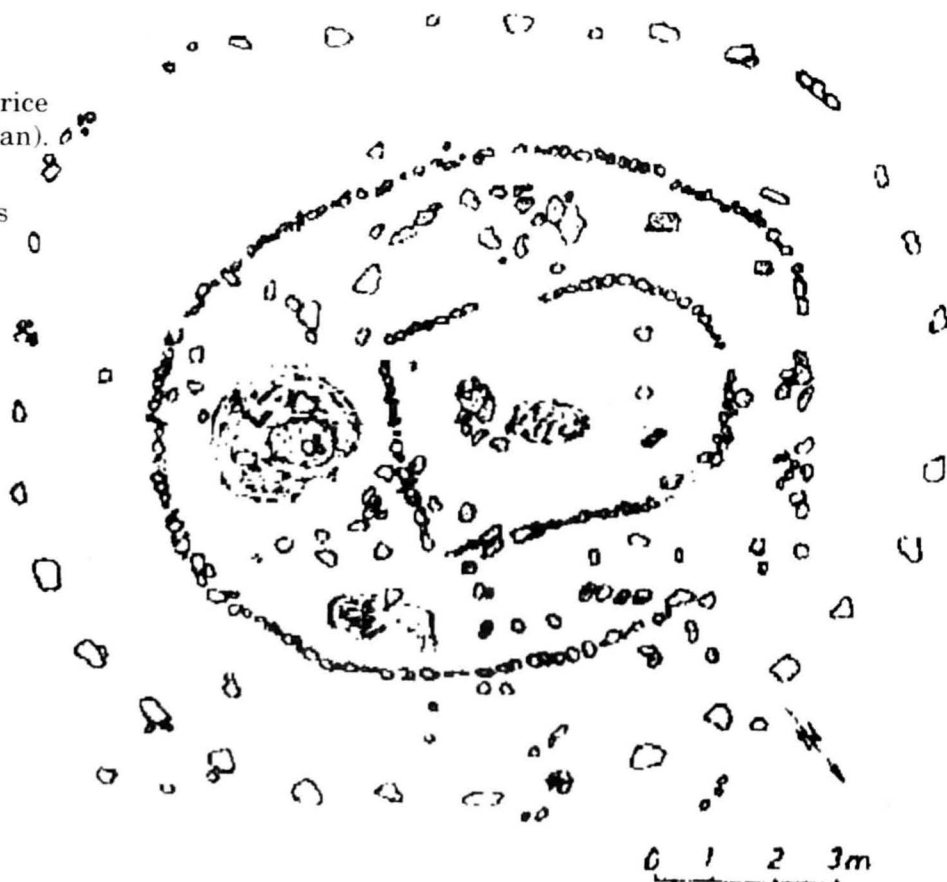
Fig. 3

Reconstituirea a două locuințe cu încăperi concentrice de la Fetele Albe.
The reconstruction of two dwellings with concentric rooms from Fetele Albe.

Fig. 4

Construcție cu
încăperi concentrice
de la Meleia (plan).

Building with
concentric rooms
from Meleia
(plan)

Fig. 5

Planul locuinței
de la Rudele

The plan
of the dwelling
from Rudele

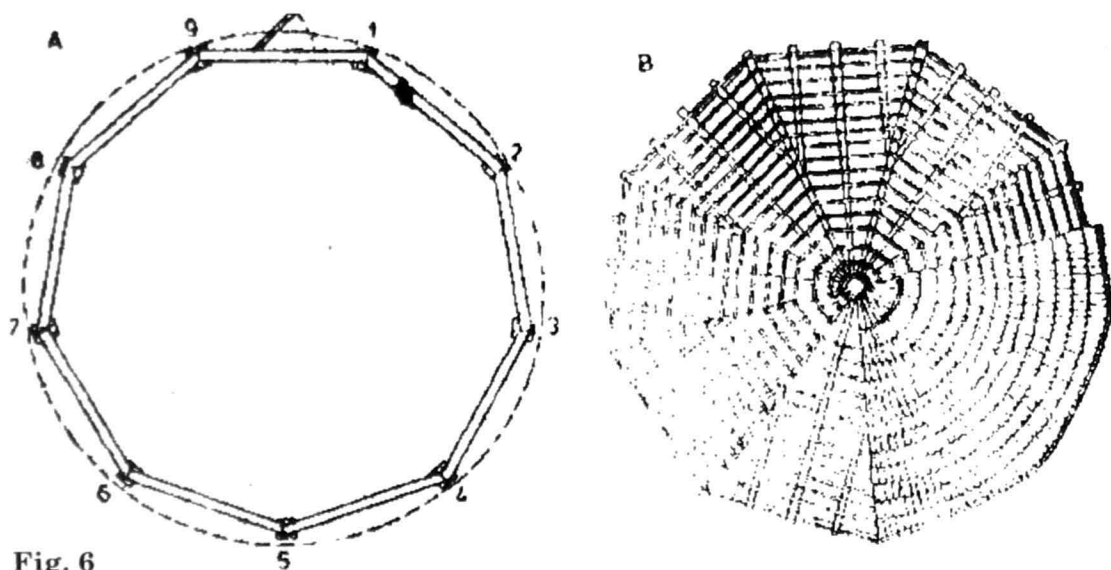

Fig. 6

Construcție arhaică a staulului rotund cu acoperiș conic – adăpost de iarnă pentru oi (Munții Orăștiei)

Archaic construction representing a round fold with conical roof – shelter for sheep in winter

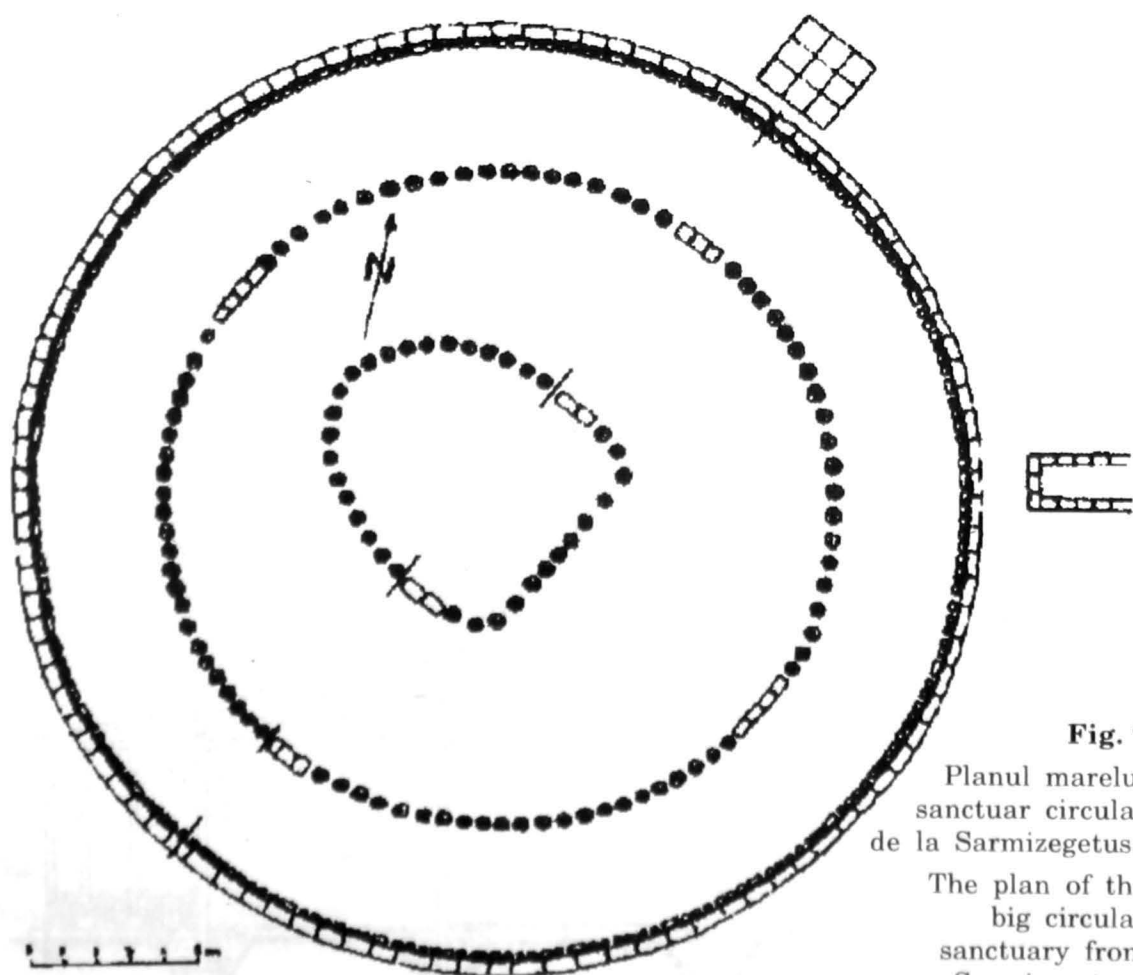

Fig. 7

Planul marelui sanctuar circular de la Sarmizegetusa

The plan of the big circular sanctuary from Sarmizegetusa

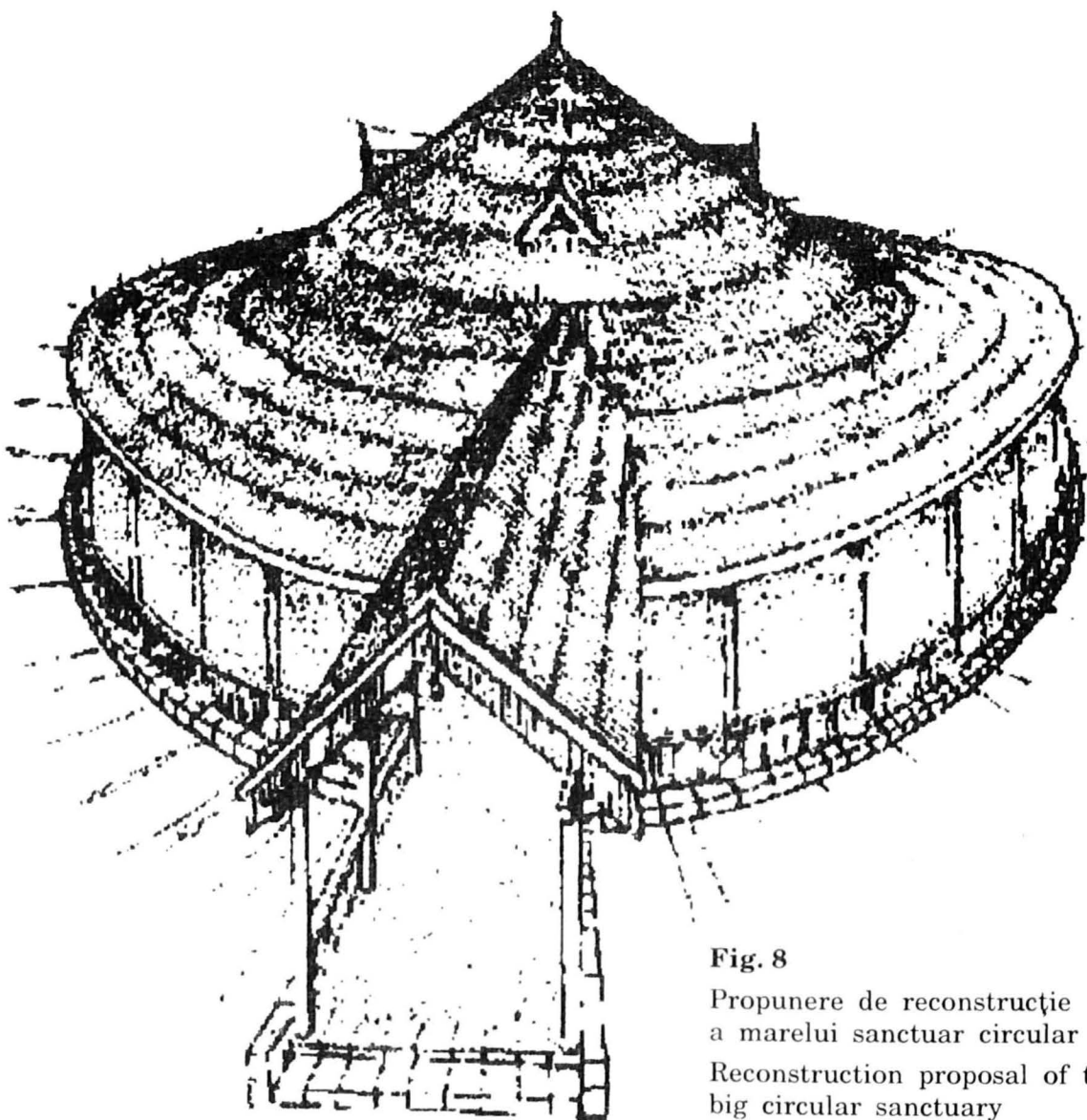

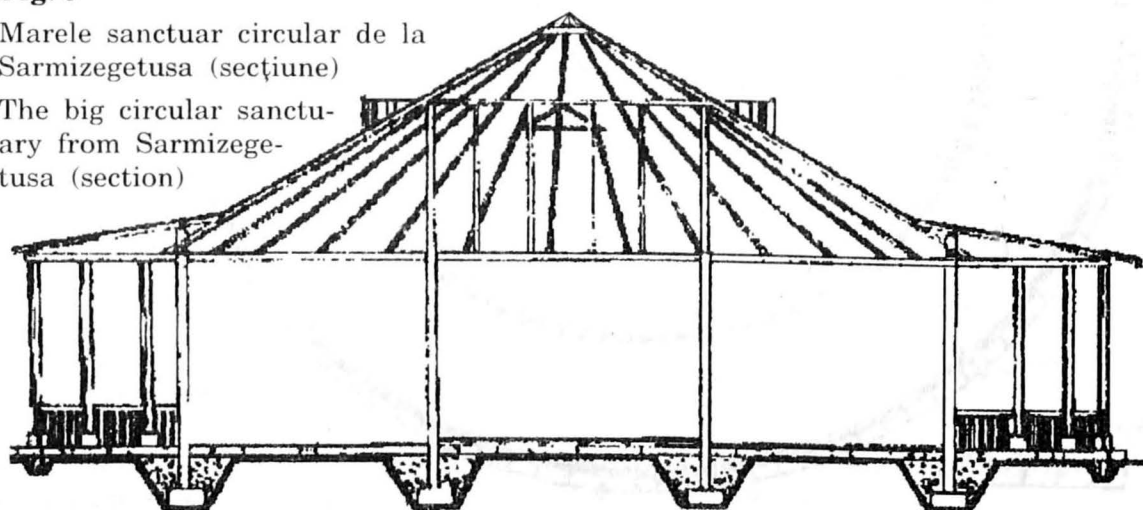
Fig. 8

Propunere de reconstrucție
a marelui sanctuar circular
Reconstruction proposal of the
big circular sanctuary

Fig. 9

Marele sanctuar circular de la
Sarmizegetusa (secțiune)

The big circular sanctu-
ary from Sarmizege-
tusa (section)

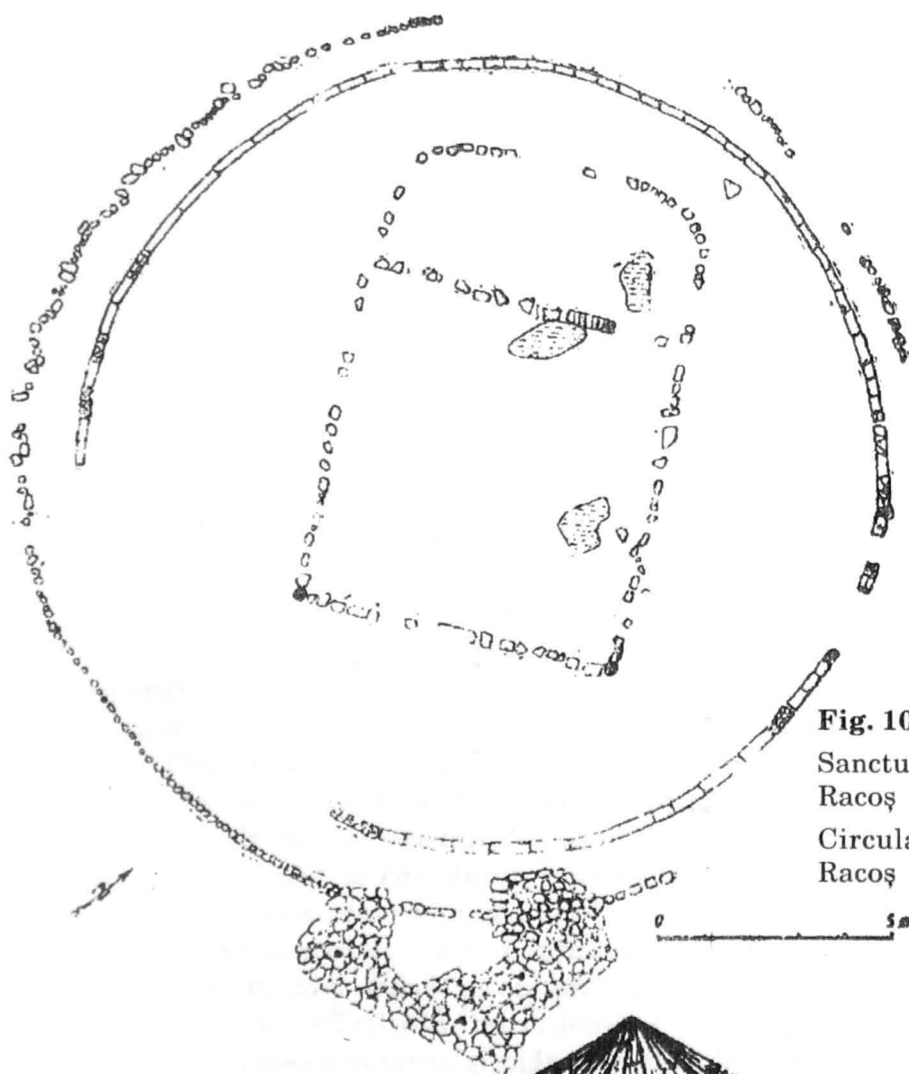

Fig. 10

Sanctuarul circular de la Racoș (jud. Brașov)

Circular sanctuary from Racoș (Brașov County)

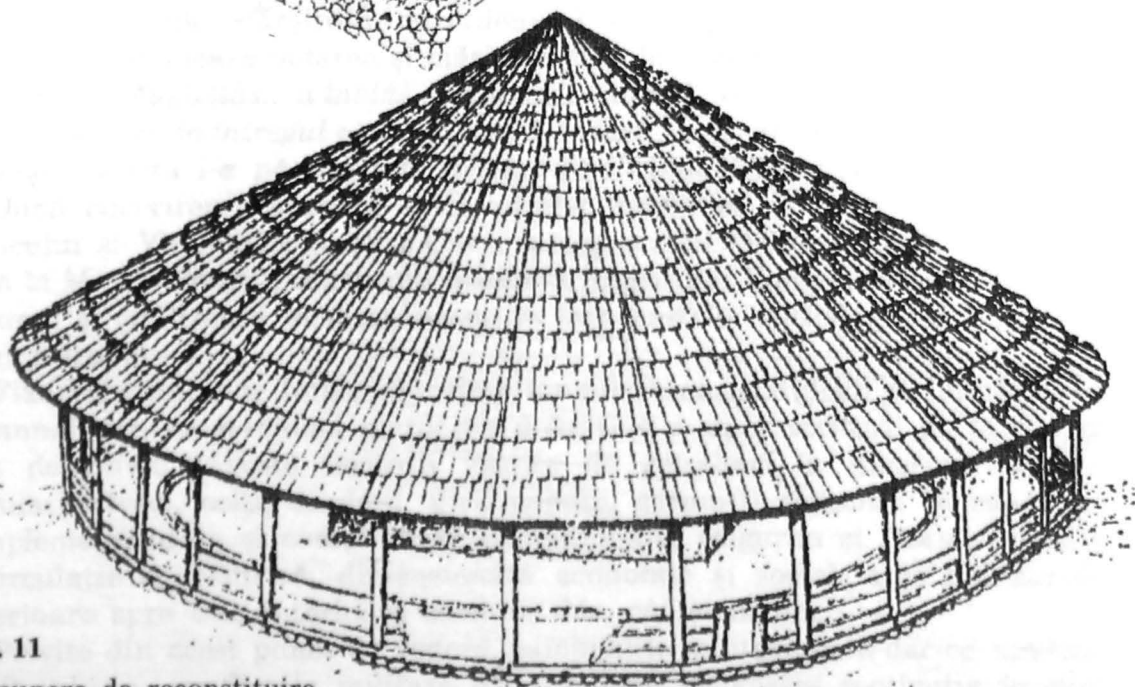

Fig. 11

Propunere de reconstituire a sanctuarului circular de la Racoș (jud. Brașov)

Reconstruction proposal of the big sanctuary from Racoș (Brașov County)